

Założenia projektu Promocja Zdrowia w Miejscu Pracy

Potrzeby polskich nauczycieli w zakresie promocji zdrowia

Jacek Pyżalski
Instytut Medycyny Pracy w Łodzi

Krajowe Centrum Promocji Zdrowia w Miejscu Pracy – obszary działania

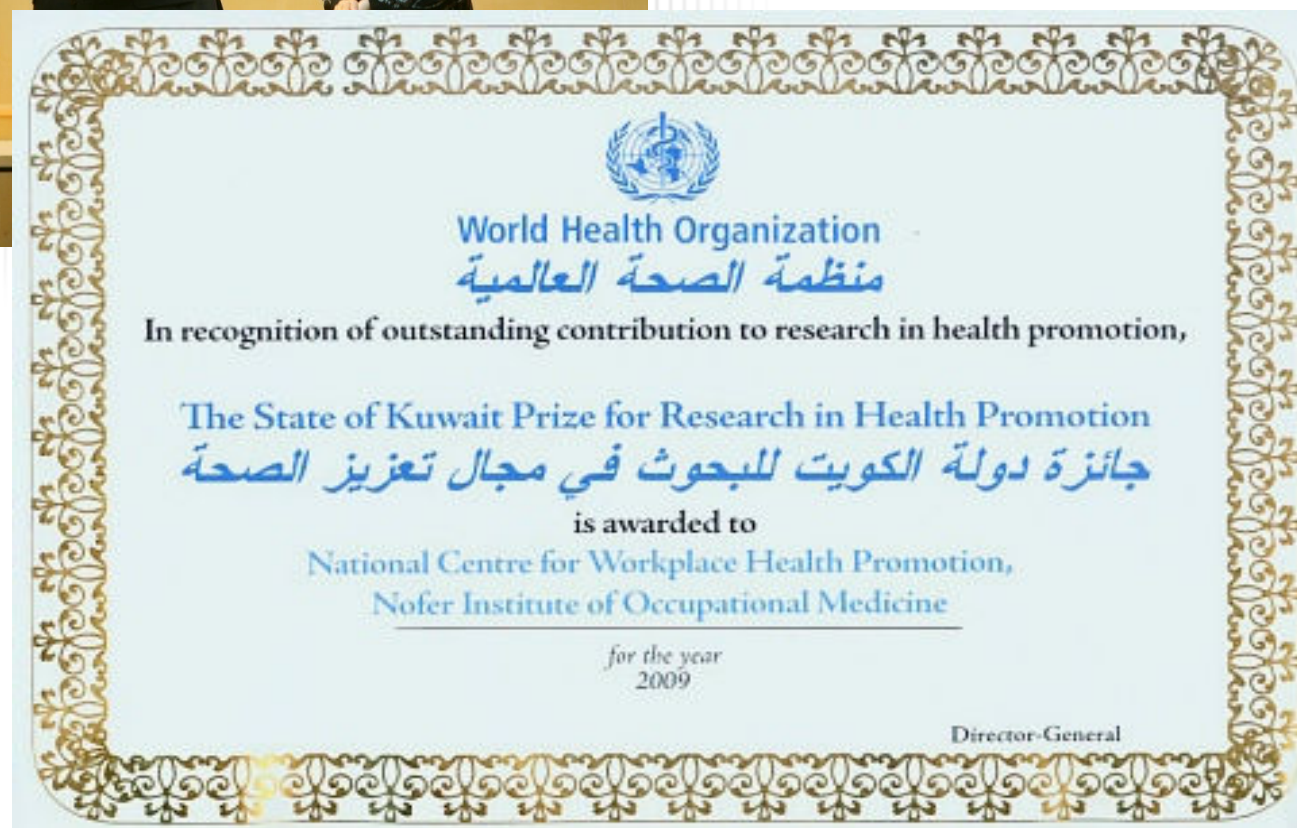
- doskonalenie naukowych podstaw promocji zdrowia
- doskonalenie metodologii wdrażania projektów prozdrowotnych w zakładach pracy
- konsultowanie i wspieranie zakładowych projektów/strategii i działań prozdrowotnych
- realizacja międzynarodowych projektów badawczych i aplikacyjnych (w ostatnich latach 17. projektów w tym w 2. jako koordynator)
- koordynacja Ogólnopolskiej Sieci Promocji Zdrowia w Miejscu Pracy

nagroda WHO za
wybitny wkład w
badania promocji
zdrowia pracujących

**62 sesja
Światowego
Zgromadzenia
Zdrowia**

**Pałac Narodów,
Genewa,
21 maja 2009**

Książka

Publikacja omawia badania zrealizowane przez Instytut Medycyny Pracy w Łodzi na losowej próbie ponad 1200 nauczycieli szkół publicznych z całego kraju. W książce przedstawiono wyniki aktualnej diagnozy stanu pozytywnych (salutogennych) i negatywnych (stresorów) czynników środowiska pracy nauczycieli. Dane uzupełniono o analizę jakości relacji nauczyciel – uczeń, także w zakresie przemocy w tym wymiarze. Omówiono również konsekwencje oddziaływania warunków pracy na nauczycieli, w tym poziom wypalenia zawodowego. Publikacja zawiera także propozycje praktycznych rozwiązań w kwestii redukcji ujemnego wpływu środowiska pracy nauczyciela na jego dobrostan.

Psychospołeczne warunki pracy polskich nauczycieli

pod redakcją
Jacka Pyżalskiego
i Doroty Merecz

Psychospołeczne warunki pracy polskich nauczycieli

**Pomiędzy wypaleniem
zawodowym
a zaangażowaniem**

9788375874822

impuls

Zamówienia prosimy kierować na adres:
Oficyna Wydawnicza „Impuls” – Dział Handlowy
tel./fax: (12) 422 41 80, 422 59 47
e-mail: impuls@impulsoficyjna.com.pl
www.impulsoficyjna.com.pl

impuls

impuls

Strategie polityki zdrowotnej średnich i dużych firm

- ustalenia z badań reprezentatywnych

<i>Jak można określić aktualną sytuację w firmie, dotyczącą troski o zdrowie personelu?</i>	2010	rok		
		'06	'01	'00
firma realizuje tylko te działania, które wymagane są od pracodawcy w aktualnie obowiązujących przepisach	60	59	39	46
oprócz realizacji wymagań prawnych, firma podejmuje także dodatkowe działania na rzecz zdrowia personelu	40	41	61	54
Ogółem N = (100%)	1000	600	209	753

Tylko 1/3 firm ma jakikolwiek dokument o jej polityce dot. zdrowia

Dlaczego firmy podejmują działania prozdrowotne?

Powody działań nieobligatoryjnych / Rok	'00	'01	'06	'10
Pracodawca chce dobrze zadbać o zdrowie pracowników	-	-	86	85
Chęć ograniczenia kosztów związanych z absencją i wypadkami	22	16	71	79
Dążenie do wzrostu wydajności, jakości produkcji lub usług	31	32	61	68
Sposób wzmocnienia relacji społecznych i morale pracowników	-	-	61	67
Pracodawca nie chce zmieniać wieloletniej tradycji	49	48	65	63
Efekt osobistej postawy kogoś z zarządu (dyrektora, prezesa)	-	-	41	58
Zaangażowanie i pasja kogoś z firmowych specjalistów np. bhp	23	24	32	54
Chęć budowania dobrego publicznego wizerunku firmy	37	38	45	49
Element polityki korporacyjnej, której podlega firma	-	-	27	29
Firma otrzymała korzystną ofertę na usługi prozdrowotne	-	-	21	17
Firma traktuje te działania jako rodzaj dodatku do zarobków	-	-	36	14
Działania zostały wymuszone przez pracowników	22	22	14	13

Możliwe ukierunkowania polityk zdrowotnych

Typ działań	Ukierunkowanie / cele	Przykłady
Leczniczopomocowe	zapewnienie pracownikom opieki med., pomoc w zmaganiu z problemem	sponsorowanie specjalistycznej opieki medycznej, psychoterapii dla osób uzależnionych, nikotynowej terapii zastępczej
Profilaktycznomedyczne	med. zabezpieczenie przed chorobą, wykrycie zachorowań, ocena ryzyka	badania poziomu cholesterolu, mammografia, szczepienia
Środowiskowotechniczne	poprawa warunków materialnego środowiska pracy, zabezpieczenie pracowników przed narażeniami	ograniczenia emisji hałasu, ergonomiczne dostosowanie stanowisk komputerowych, wyposażenie pracowników w ochrony osobiste
Behawioralne	uzyskanie „poprawnych” zachowań personelu (za pomocą nagród i/lub kar)	kontrole przestrzegania zakazu palenia, monitoring trzeźwości, nagrody za stosowanie ochron osobistych, za niepalenie w pracy
Edukacyjne	zwrócenie uwagi na problem, dostarczenie wiedzy, rozwój umiejętności	warsztaty umiejętności radzenia sobie ze stresem, wykłady o przyczynach wybranych chorób, ulotki o sposobach zabezpieczania się
Skierowane na styl życia	stymulacja do i ułatwienia dla prozdrowotnego stylu życia pracowników (i ich rodzin)	organizacja imprez rekreacyjnych, udostępnienie obiektów sportowych, modyfikacja menu w bufetach pracowniczych
Spółecznoorganizacyjne	sprzyjające zdrowiu relacje społeczne i mechanizmy organizacyjne	prozdrowotne polityki zarządzania, systemy monitoringu czynników zdrowia, komunikacja wewnętrzna ułatwiająca współdecydowanie o funkcjonowaniu firmy, struktury zarządzające sprawami zdrowia

Co rzeczywiście firmy robią dla zdrowia?

Treść nieobligatoryjnych działań	'00	'01	'06	'10
Dbłość o estetykę i wygodę pomieszczeń socjalnych	49	45	53	69
Modyfikacje stanowisk pracy wykraczające poza bhp	31	34	36	53
Szczepienia ochronne, gł. przeciw grypie i WZW	47	46	47	49
Organizowanie zajęć sportowych dla pracowników	42	41	41	43
Zmiany w organizacji i zarządzaniu redukujące stres	-	-	27	32
Bad. profilaktyczne, poza wstępnymi i okresowymi	43	44	31	29
Usługi lecznicze i rehabilitacyjne fundowane przez firmę	25	24	25	28
Szkolenia dotyczące radzenia sobie ze stresem	13	6	23	25
Edukacja zdrowotna, niezwiązana z bhp	27	16	12	19
Promocja zdrowego odżywiania	-	-	7	10
Pomoc osobom nadużywającym alkohol	12	7	9	9
Rozwiązywanie problemu palenia tytoniu	45	33	-	-
Żadne z powyższych działań	14	15	12	17

Ochrona a promocja zdrowia – porównanie (2)

- Akcyjność i izolacja działań (bhp, medycyna, fundusz socjalny)
- Logistycznie proste działania
- Dodatkowy koszt, do cięcia w kryzysie
- Systematyczność działań, integracja w ramach spójnej strategii
- Działania wymagające przygotowań, współpracy, przełamywania rutyny
- Inwestycja w rozwój (zwrot odłożony, zwielokrotniony)

Dlaczego firmy rzadko realizują pz?

Utrudnienie / Rok	'00	'01	'06	2010
brak środków finansowych na tego typu cele	65	64	39	40
małe zainteresowanie pracowników sprawami zdrowia	20	14	24	32
niedostatek rozwiązań systemowych, które by zachęcały firmy do troski o zdrowie personelu	50	54	28	18
brak dobrej oferty na usługi zdrowotne ze strony zewnętrznych firm i specjalistów	15	12	14	15
niedostatek informacji i materiałów na temat znaczenia promocji zdrowia dla firmy	20	23	11	11
zaabsorbowanie kadry zarządzającej realizacją innych ważnych celów	21	21	17	11
brak w przedsiębiorstwie osób, które dobrze zorganizują działania i programy zdrowotne	-	-	8	10
brak przeszkód	6	5	28	21

Ramy formalne

- Badania zrealizowano w ramach projektu nr 1.R.06 pt.:

Pozytywne i negatywne elementy psychospołecznego środowiska pracy w szkole przemoc w relacji nauczyciel – uczeń

- Finansowanie: Program Wieloletni Narodowego Centrum, Badań i Rozwoju pn. „Poprawa bezpieczeństwa i warunków pracy”

Zespół realizujący – IMP w Łodzi

- dr J. Pyżalski, dr E Korzeniowska, dr P. Puchalski (Krajowe Centrum Promocji Zdrowia w Miejscu Pracy)
- dr D. Merecz, dr A. Mościcka, mgr M. Drabek (Zakład Psychologii Pracy)
- dr Z. Józwiak (Zakład Fizjologii Pracy i Ergonomii)

Dlaczego taki projekt?

- Profesje pomocowe – dobrostan psychospołeczny przekłada się na jakość pracy (relacji międzyludzkich)
- „Atomizacja” problematyki psychospołecznych warunków pracy nauczycieli
- Brak kompleksowej diagnozy na reprezentatywnej próbie
- Poważne dyskusje systemowe (ale oczywiście też potoczne/medialne) i dyskusje nad rozwiązaniami praktycznymi często w oparciu o stereotypy (np. selekcja negatywna), a nie badania
- Problem relacji nauczyciel-uczeń: częste przejawy paniki moralnej
- Wcześniejsze doświadczenia badawcze

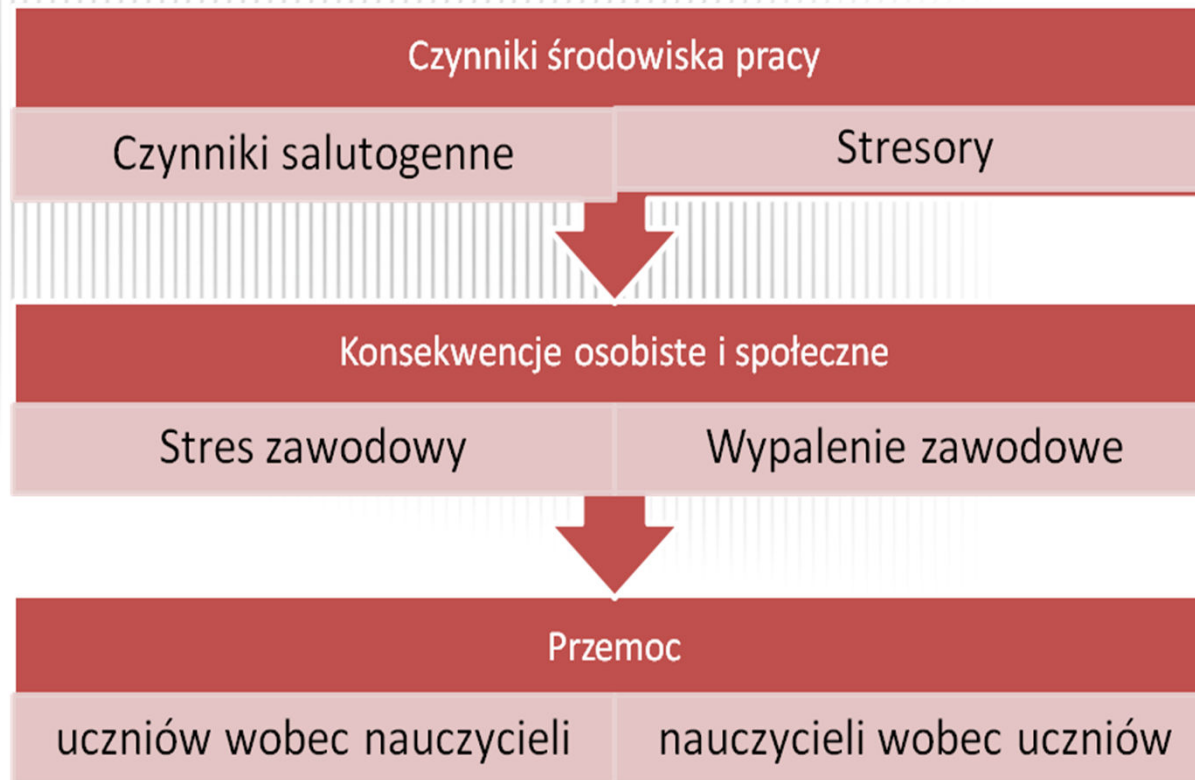
Jak badaliśmy?

- Reprezentatywna ogólnopolska próba (**N=1214**)
- Na pierwszym etapie losowano placówki. Na drugim etapie doboru wylosowano nauczycieli. Operatem doboru była lista nauczycieli w wylosowanych szkołach. Dobór nauczycieli nastąpił według schematu losowego prostego z jednakowym prawdopodobieństwem wyboru.
- Pełen etat
- **85,24%** próby kobiety, a **14,76%** – mężczyźni.
- Średni staż pracy w oświacie wynosił 16,2 lat ($SD = 9,25$).

Jak badaliśmy?

- Przeszkoleni ankieterzy wyspecjalizowanej firmy badawczej (PBS DGA z Sopotu) prowadzili wywiady z wylosowanymi nauczycielami. Wywiady odbywały się na terenie szkół i trwały zwykle po kilkadziesiąt minut każdy. Braki danych w poszczególnych pytaniach nie przekraczają 2%. Odsetek odmów udziału w badaniu był niższy niż 1%.

Podstawowy model badawczy

Stresory

1. Brak wsparcia społecznego

- ze strony współpracowników
- ze strony przełożonych

2. Złe fizyczne warunki pracy

- związane z pomieszczeniami socjalnymi
- związane z bezpośrednim miejscem pracy

3. Nieprawidłowa organizacja pracy

- na poziomie makro
- na poziomie placówki oświatowej

4. Nieprawidłowe relacje z rodzicami uczniów

- trudności komunikacyjne
- negatywne emocje

5. Narażenie na agresję ze strony przełożonych i współpracowników

- agresja nie spełniająca cech mobbingu
- agresja o charakterze mobbingu

Czynniki salutogenne

1. Wsparcie społeczne

- ze strony współpracowników
- ze strony przełożonych

2. Dobra organizacja pracy

- na poziomie placówki oświatowej

3. Prawidłowe relacje z rodzicami uczniów

- otrzymywanie wsparcia w działaniach dydaktycznych i wychowawczych

4. Wysokie poczucie osiągnięć

- związane z efektami pracy

Przemoc

1. Niewłaściwe zachowania uczniów

- doświadczane przez konkretnego nauczyciela na jego zajęciach
- w określonym czasie
- także agresja bezpośrednia i pośrednia

2. Dyrektywne przekonania nauczyciela

- związane ze stosowaniem kary cielesnej w placówkach oświatowych
- związane z innymi metodami utrzymania dyscypliny w szkole

Narzędzia badawcze

- Gotowe skale – KOZP, MDM, MBI
- Nowe narzędzia dot. obszarów, które wcześniej nie były szczegółowo badane.
- Psychometryczne właściwości skal
- Przyjęty poziom Istotności statystycznej ($p < 0,05$)/dokładność

Od teorii do praktyki

- Rozwiązania przeciwdziałające niekorzystnemu wpływowi pracy na nauczyciela
- Poziom jednostkowy i organizacyjny

Wybrane wyniki

Ranking stresorów

1. **Zbyt małe zarobki w stosunku do nakładu pracy**
2. **Programy/ plany nauczania przeładowane**
3. **Mały wpływ na to co realizuję w placówce**
4. **Stan pomieszczeń socjalnych**
5. **Zbyt dużo uczniów**
6. **Rywalizacja**
7. **Brak wsparcia przełożonych**
8. **Brak wsparcia ze strony współpracowników**

Konsekwencje

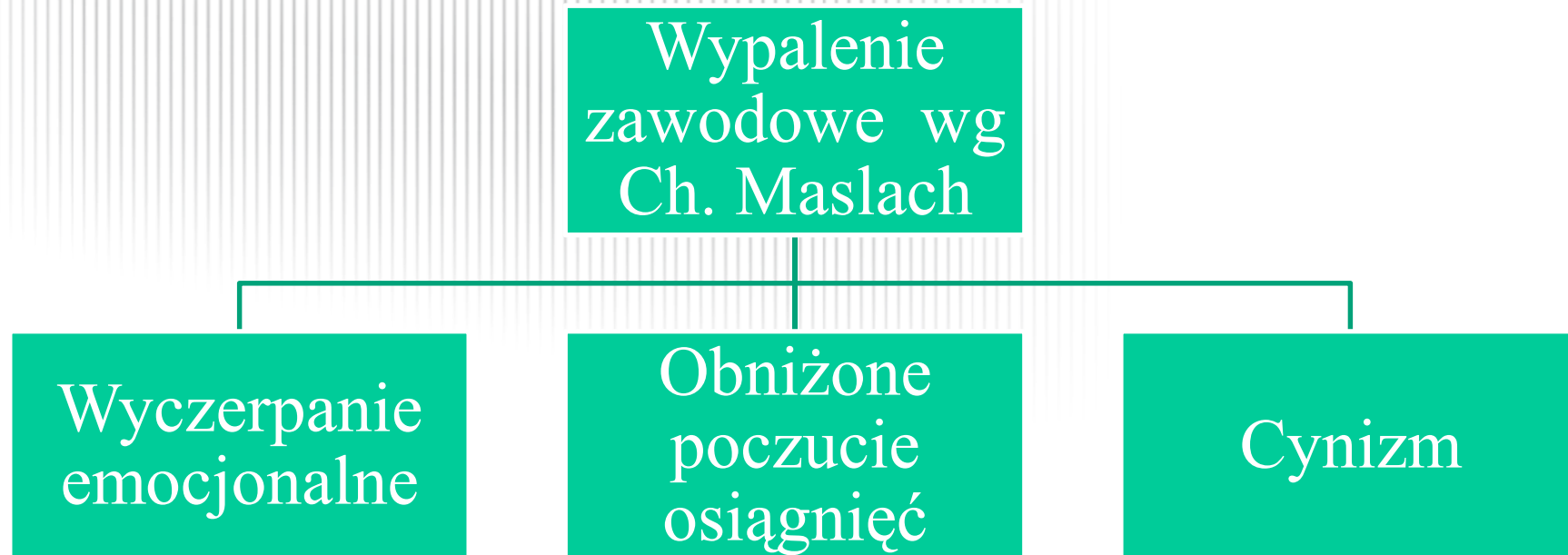

Subiektywne odczuwanie obciążeń

	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Czy zgadza się Pan(i) ze stwierdzeniem że obciążenia w zawodzie nauczyciela są relatywnie wyższe niż w innych zawodach?	48	38	6	2	6

Wypalenie zawodowe

Wypalenie zawodowe

	CAŁA PRÓBA		KOBIETY		MĘŻCZYŹNI	
	Średnia	Odchylenie standardowe	Średnia	Odchylenie standardowe	Średnia	Odchylenie standardowe
Wyczerpanie emocjonalne	9,32	6,26	9,38	6,35	8,97	5,71
Cynizm	4,47	4,59	4,34*	4,53*	5,24*	4,87*
Obniżone osobiste zaangażowanie	27,26	6,93	27,36	6,92	26,72	6,98

Brak Sensu Pracy

- Efekty i czas oczekiwania na nie
- Koncepcja egzystencjalna wypalenia zawodowego A. Pines
- Kwestionariusz KOZP
- Wg norm **22%** nauczycieli ma wyniki wysokie

Interpretacja

- Wyniki nie są alarmujące w relacji do innych grup zawodowych w Polsce
- Średnia nie wystarczy – por. wcześniejsze wyniki badań
- Wyniki są wysokie na tle innych krajów
- Generalnie brak związków z wiekiem i stażem pracy (wyjątek poczucie osiągnięć osobistych)
- Brak różnic między placówkami (wyj. szkoły podstawowe)

Zaangażowanie

- ...przeciwieństwo wypalenia zawodowego traktuje się zaangażowanie (*workengagement*) rozumiane jako pozytywny, związany z pracą stan charakteryzujący się energią działania (*vigor*) oraz poświęceniem (*dedication*) swoim obowiązkom zawodowym. Poświęcenie pojmuje się tutaj jako poczucie znaczenia, entuzjazmi chęć podejmowania wyzwań (Hakanen i in., 2006). Zatem energetyczność można traktować jako przeciwieństwo wyczerpania emocjonalnego, a poświęcenie jako przeciwieństwo depersonalizacji (cynizmu) (Hakanen i in., 2006).

Fizyczne warunki pracy

Pomieszczenia i wyposażenie

	nie	tak
Korytarze lub schody w szkole są wąskie i panuje na nich ścisk.	78%	22%
Pokój nauczycielski jest niewystarczająco duży, aby wszyscy podczas przerw czuli się wygodnie.	67%	33%
W szkole nie mam odpowiednich mebli, żeby przechować potrzebne materiały lub przedmioty osobiste.	75%	25%
Meble, z których korzystam w szkole są niewygodne (np. źle wyprofilowane krzesło).	82%	18%

Hałas i oświetlenie

	nie	tak
Podczas pracy w szkole jestem często narażony na dotkliwy hałas.	37%	63%
Pomieszczenia, w których pracuję w szkole są źle oświetlone.	89%	11%
Pomieszczenia, w których zwykle pracuję charakteryzują się złymi warunkami klimatyzacyjnymi (panuje w nich np. zbyt wysoka lub niska temperatura, brak jest świeżego powietrza).	89%	11%

Higiena i stan pomieszczeń sanitarnych/socjalnych

	nie	tak
Toalety dla personelu są w kiepskim stanie technicznym.	84%	16%
Czystość pomieszczeń, w których muszę pracować pozostawia wiele do życzenia.	85%	15%
Brak jest w toaletach dla personelu niezbędnych środków czystości.	89%	11%
Estetyka stołówki szkolnej jest kiepska.	87%	13%

Wsparcie społeczne

Ze strony dyrektora

Mój dyrektor jest osobą która	nieprawda	prawda
Wpiera gdy mam problemy osobiste	14%	86%
Sprawiedliwie ocenia pracę	14%	86%
Liczy się z moją opinią	12%	88%
Rozmawia ze mną o moich problemach zawodowych	11%	89%
Dobrze organizuje pracę personelu	10%	90%
Sensownie doradza w sprawach zawodowych	8%	92%
Dostosowuje doskonalenie zawodowe do potrzeb nauczycieli	9%	91%
Wspiera w trudnych sytuacjach z rodzicami	9%	91%
Zapewnia odpowiednie wyposażenie szkoły	7%	93%
Jest prawdziwie zaangażowana w swoją pracę	6%	94%

Ze strony innych nauczycieli

Jak wielu kolegów z pracy	większość	nieliczni	nikt
Pożycza materiały, książki potrzebne do pracy	73%	26%	1%
Wysłucha, pocieszy gdy mam problemy z uczniami	70%	28%	2%
Wspiera młodych nauczycieli	73%	27%	0%
Udziela przydatnych rad	69%	30%	1%
Aktywnie pomaga gdy mam kłopoty z uczniami	59%	40%	1%
Cieszy się z moich sukcesów	59%	39%	2%
Pomaga w pracy w trudnych sytuacjach osobistych	57%	41%	2%
Pomaga gdy trzeba wykonać większą pracę na rzecz szkoły	48%	49%	3%
Cieszy się moim zaufaniem	42%	55%	3%
Jest autorytetem w zawodzie	59%	39%	2%
Ma inspirujące pomysły dydaktyczne i wychowawcze	50%	49%	1%

Mobbing i wrogie zachowania

DEFINICJE:

Wg. **Leymanna** mobbing to

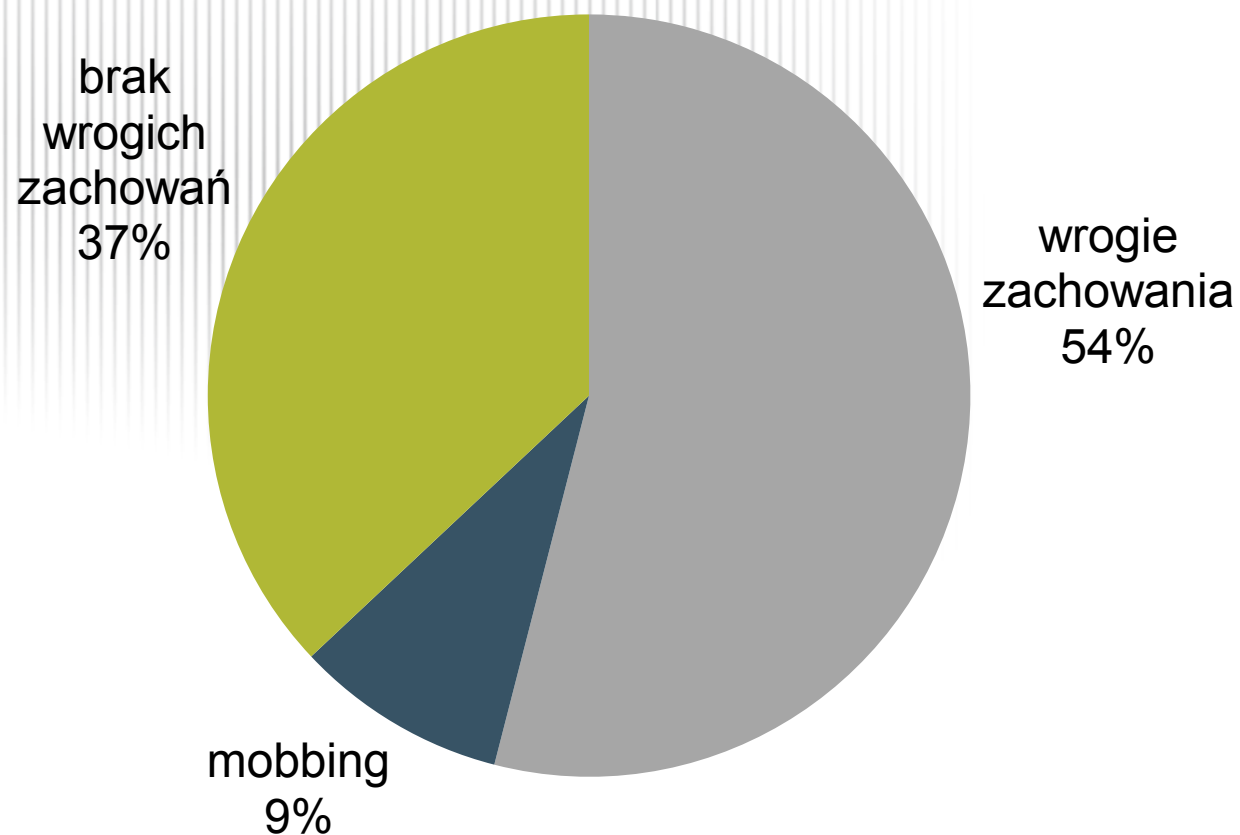
„terror psychiczny w miejscu pracy, który angażuje wrogie nastawienie i nieetyczne komunikowanie się (stosowanie w codziennych kontaktach w ramach stosunku pracy obelg, wyzwisk, pomówień, oszczerstw, krzyku, itd.) systematycznie podtrzymywane przez jedną, bądź kilka osób w stosunku do innej, co w konsekwencji spycha ofiarę do pozycji uniemożliwiającej jej obronę.

Działania te zdarzają się często (co najmniej raz w tygodniu) i trwają przez dłuższy okres czasu (co najmniej pół roku).

Z uwagi na czas trwania i częstość, maltretowanie to skutkuje zaburzeniami w sferze psychiki, zdrowia fizycznego i funkcjonowania społecznego ofiary.” (*Leymann, 1996*)

Procentowy rozkład narażenia badanych nauczycieli na wrogie zachowania i mobbing

Slusarzcyk Kaml
negatywne

25.08. Rozmowa, przesłuchanie
30.10. Rozmowa, przesłuchanie
19.11. Rozmowa
16.11. Przesłuchanie w celu; nie reaguje
na wspomnienie
23.11. Je no leki.

24.11. Przesłuchanie, rozmowa
26.11. Standardne rozmowa no leki
1.12. Przesłuchanie w celu
Nie reaguje na wspomnienie
11.12. Nie reaguje na wspomnienie recepty
14.12. Wyprawa wulgarny i ciemne
leki
1.12. Przesłuchanie w celu, nie
reaguje na wspomnienie
1.12. Mulgama gesty w celu leki

12. Zrobił z banana telefon i
włożył je przez niego rozmawia

12. Coś leki, którym, myślałem
włosy, który, który
coś rozmowy; brak reakcji
na wspomnienie

Wyciągamy
Karteczki.pl

	zdecydowanie tak	raczej tak	raczej nie	zdecydowanie nie
Stosowanie kar cielesnych w szkole powinno być zabronione w każdej sytuacji.	69	21	7	3
Nauczyciel powinien mieć więcej środków do dyscyplinowania uczniów.	46	39	10	4
Problemy wychowawcze wynikają z tego, że uczniowie mają więcej praw od nauczycieli.	39	33	20	8
Są uczniowie w stosunku do których działają jedynie ostre słowa lub krzyk.	20	44	26	10
Aby w szkole panował porządek uczeń powinien chociaż trochę bać się nauczyciela.	17	33	33	17
Są uczniowie w stosunku do których kary cielesne wydają się być jedyną metodą.	11	19	23	47

Co trzeci nauczyciel czuje się
zmęczony psychicznie po
spotkaniach z rodzicami uczniów i
uważa, że rodzice uczniów nie
wspierają pracy szkoły

Podsumowanie

- Konsekwencje – nie alarmujące globalnie, jednak poważne w przypadku konkretnych osób, placówek
- Poważne problemy, np. mobbing dotyczą co piątego/co dziesiątego nauczyciela
- Otwarcie na działania z zakresu promocji zdrowia w różnej skali